

УДК 378 (038)

В. В. Стешенко,
доктор педагогічних наук, професор
(ДВНЗ “Донбаський державний педагогічний університет)
steshenko.volodymyr@gmail.com

Б. В. Стешенко,
викладач
(Донецький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти)
sbv@ippo.dn.ua

ХАРАКТЕРИСТИКА ПРЕДМЕТНОЇ ГАЛУЗІ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СУЧАСНОГО ВЧИТЕЛЯ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ ТА ТЕХНОЛОГІЙ

Анотація

У статті розглянуто особливості професійної діяльності вчителя трудового навчання в різні історичні періоди, здійснено аналіз професійної діяльності вчителя в умовах сучасного інформаційного суспільства та представлено загальну характеристику предметної галузі його професійної діяльності: головну мету, завдання, особливості підготовки за додатковою спеціалізацією тощо.

Ключові слова: вчитель трудового навчання і технологій; предметна галузь професійної діяльності; стандарт вищої освіти.

Summary

As the title implies the article describes peculiarities of professional activities of vocational training teacher in different historical periods. Professional activities of vocational training teacher in the conditions of modern information society were analyzed and the general characteristics of his professional activities were given.

Key words: vocational training and technology teacher; application domain of professional activities; Higher Education Standard.

Постановка проблем. Розробка освітнього стандарту третього покоління та освітніх програм з професійної підготовки майбутнього вчителя передбачає визначення його інтегральної компетентності (з окресленням знань, умінь, комунікації, автономності та відповідальності, які її забезпечують) та загальних і фахових компетентностей. Їх перелік визначається з урахуванням предметної галузі професійної діяльності майбутнього фахівця (галузі знань, спеціальності, спеціалізації), а саме: опису об'єкта вивчення та діяльності, цілей навчання, теоретичного змісту галузі; методів, методик і технології навчання, інструментів та обладнання. Скласти цей перелік рекомендується на основі пропонованих в проєкті Тюнінг загальних і фахових компетентностей для кожного рівня вищої освіти. Використовуються складені переліки компетентностей при визначенні програмних результатів навчання та компонентів освітніх програм професійної підготовки майбутнього фахівця.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Методика розробки освітніх програм вищої освіти представлена в методичних рекомендаціях, підготовлених групою вчених під керівництвом В. Кременя у складі В. Захарченко, В. Луговий, Ю. Рашкевич, Ж. Таланова, в методичних рекомендаціях групи полтавських учених (Р. Сітарчук, Н. Савельєва,

Т. Япринець), фахівців МОН України (Л. Булава та ін.), науковців вищих навчальних закладів (О. Набока та ін.) і ін. Але для того, щоб вибрати з пропонуваного переліку (які ще не є й виснаженими) необхідні загальні та фахові компетентності, слід чітко собі уявляти особливості професійної діяльності сучасного фахівця, зокрема вчителя трудового навчання та технологій.

Окремі вимоги до сучасного вчителя трудового навчання і технологій висвітлено в працях таких відомих вчених, як О. Коберник, Л. Оршанський, В. Сидоренко, В. Титаренко, С. Ящук та ін. У попередніх наших роботах [4] обґрунтовано вимоги до визначення спеціальних (фахових) компетентностей учителя трудового навчання і технологій та запропоновано їх переліки. Але загальної характеристики предметної галузі його професійної діяльності в них не представлено, що й обумовило формулювання мети цієї статті.

Мета статті – аналіз професійної діяльності сучасного вчителя трудового навчання і технологій періоду інформаційного суспільства, та складання загальної характеристики його діяльності.

Виклад основного матеріалу. Особливості професійної діяльності вчителя-предметника загальноосвітньої школи завжди визначалися особливостями організації навчального процесу при викладанні відповідної навчальної дисципліни. Сьогодні це питання конкретизоване в характеристиці предметної галузі професійної діяльності вчителя, яка передбачає опис об'єкта вивчення та діяльності, цілі навчання, теоретичний зміст галузі; методи, методики та технології навчання, інструменти й обладнання [2; 3].

Почнемо з аналізу професійної діяльності вчителя трудового навчання та технологій. Професія вчителя трудового навчання та технологій виникла із запровадженням у народних школах спершу Великого Королівства Фінського, а потім і інших держав обов'язкових уроків ручної праці. Більшість учених відносять цю подію до 1866 року. На той час учителів ручної праці (їх тоді так називали) готували в учительських інститутах і семінаріях. На практиці ж уроки ручної праці найчастіше проводили майстри-виробничники. Але хоч зміст навчання й мав ремісничу (професійну) орієнтацію, однак вчителі на таких уроках намагалися розвивати особистість учня розумово, фізично й морально, готували його до фізичної праці, виховували повагу до праці, формували уважність, акуратність, волю та інші якості [7].

Учитель трудового навчання завжди відігравав провідну роль у школі. Як зазначав у середині ХХ століття відомий учений-методист Д. Тхоржевський, разом з учителями з інших предметів він був покликаний забезпечувати розвиток особистості кожного учня засобами свого навчального предмета – трудового навчання, що успішно здійснювалося. Особливість діяльності вчителя трудового навчання полягала в тому, що він мав [6, 48-49]:

- добирати об'єкти роботи для учнів з урахуванням їх індивідуальних особливостей, досвіду, фізичного розвитку;
- організовувати на уроках їх самостійну практичну роботу, яка займала не менше ніж 75-80% від навчального часу;

– організувати учнів у виробничий колектив, налагоджувати між ними виробничі стосунки;

– контролювати правильність виконання ними трудових прийомів і застосування знань з інших предметів і власного досвіду для вирішення поставлених завдань тощо;

– володіти високою технічною кваліфікацією, специфічною психологічною підготовкою, обізнаністю в досягненнях науко-технологічного прогресу тощо.

Сьогодні в умовах постіндустріального інформаційного суспільства предмет називається “Трудове навчання. Технології” відповідно і спеціалізація (кваліфікація) педагога: “вчитель трудового навчання і технології”. Необхідність таких змін була обумовлена тим, що на початку ХХІ століття науково-технологічний процес перейшов у інформаційно-технологічну стадію, яка вимагає від громадян здійснення високопродуктивної, економної та екологічно чистої виробничої діяльності. У такому суспільстві кожна особистість має бути здатною до швидкої зміни професії, до роботи на відстані, а головне – до проявлення та застосовування у своїй діяльності творчих підходів для отримання нестандартних і ефективних рішень, а також до широкого використання постійно оновлюваних інформаційних ресурсів тощо.

Усе це неможливо реалізувати без запровадження в освіту особистісно-орієнтованої парадигми, яка спрямована на розвиток особистості кожного учня, формування в нього здатності до адекватної оцінки нових обставин і самостійного формування корисних стратегій розв’язування проблем та яка успішно запроваджується в навчальний процес як загальноосвітніх шкіл, так і педагогічних вишів. Таким чином, особливості професійної діяльності сучасного вчителя трудового навчання і технологій обумовлені необхідністю формування в учнів на уроках і в процесі позаурочної діяльності творчої, активної та легко адаптованої особистості, здатної до діяльності в нових соціально-економічних умовах.

Урахування цих новацій забезпечується використанням нових педагогічних технологій, зокрема проектною, так як практичні завдання на уроках трудового навчання мають бути наближеними до життєвих реалій і певної галузі діяльності. Мета такого навчання полягає в тому, щоб стимулювати інтерес учнів до життєвих і виробничих проблем та навчити їх практичному добору й застосуванню теоретичних знань (інформації) через проектну діяльність при виконанні практичних завдань.

Застосування проектною технології навчання обумовлює такі особливості проведення уроків трудового навчання (О. Коберник, В. Сидоренко, А. Терещук та ін.) [5]:

1) робота учнів ґрунтується виключно на основі особистого вибору з урахуванням їх інтересів: кожен учень має чітко усвідомити, що саме пізнає і для чого, а вчитель тільки визначає, який обсяг і яких знань для цього потрібно;

2) залучення учнів до спілкування, що сприяє їх інтелектуальному та розумовому розвитку;

3) інтеграція знань, умінь і навичок з різних освітніх галузей у нове технологічне знання;

4) навчання учнів плануванню та прогнозуванню результатів навчальної та практичної діяльності;

5) нівелювання впливу суб'єктивних зовнішніх чинників: здібностей учнів, настрою чи відношення вчителя, рівня забезпеченості матеріально-технічної бази в ході навчально-виховного процесу;

6) організація на уроках творчої самостійної діяльності учнів;

7) вивчення учнями не всього навчального матеріалу, передбаченого навчальною темою, а лише необхідних для виконання проекту відомостей.

Відповідно до цих особливостей застосування проектної технології навчання ми можемо виокремити загальні та спеціальні завдання вчителя, які він має вирішувати під час проведення уроків. До загальних завдань ми відносимо організацію: планування проектування та його результату; формування банку техніко-технологічних проблем; забезпечення ефективної (діяльної) мотивації навчальної та практичної діяльності учнів; контролю за дотримання учнями послідовності етапів проектування та глибокого їх опрацювання; самостійності учнів у роботі; дослідно-пошукової пізнавальної роботи учнів, спонукання учнів до використання творчих методів розв'язання поставлених задач; свідомої рефлексії учнів – їх реакції з розуміння та усвідомлення навчальної інформації; інтерактивної взаємодії учасників проекту; формування в учнів організаційної культури в процесі сумісної корпоративної (колективної) діяльності.

До спеціальних завдань, які має вирішувати вчитель під час проведення уроків трудового навчання, ми відносимо: забезпечення дотримання складеного алгоритму діяльності при конструюванні виробу; допомога при складанні технологічної документації з виготовлення виробу (при доборі матеріалів, виборі інструментів і матеріалів, визначенні способів обробки, врахуванні технічних умов і стандартів, визначенні якості виробу, випробовуванні його); забезпечення виготовлення виробу відповідно до розробленої технологічної документації; допомога при здійсненні економічного та екологічного обґрунтування виконаного проекту; організацію мінімаркетингових досліджень, розробки реклами та визначенні способів просування виготовленого виробу на ринку тощо.

Разом з цим слід відзначити, що умови роботи школи вимагають, щоб учитель трудового навчання і технологій був фахівцем широкого профілю, мав широкий науковий і технічний світогляд. Як зазначає М. Янцур, без цього він не зможе відповісти на різноманітні питання учнів, керувати гуртками та іншими видами позакласної роботи з техніки і технології, розвивати технічні здібності школярів, готувати їх до свідомого вибору професії [8, 162].

Окрім того, вчителю трудового навчання і технологій доводиться виконувати особливо велику підготовчу організаторську роботу. Як відомо, вона здійснюється не тільки на уроці, але в ще більшому обсязі до уроку. З цього приводу вбачається справедливим зауваження М. Янцура, який наголошував, що успішне проведення занять з будь-якого розділу

трудового навчання, особливо занять у навчальних майстернях, залежить від якості попередньо виконаної вчителем організаційної роботи. Тому від нього більше, ніж від будь-кого вимагається бути ще й вправним організатором. Володіння таким умінням (здатністю) дозволяє йому успішно організувати не тільки свою діяльність, а й діяльність і поведінку учнів, а також впевнено та вільно оперувати навчальним матеріалом, ефективно застосовувати разом з традиційною технологію навчання новітні методи та прийоми тощо [8, 159]. Таким чином, в учнів будуть успішно формуватися організаційна, інформатична, трудова та інші складові технологічної культури сучасного громадянина.

На основі особливостей професійної діяльності вчителя трудового навчання і технологій визначимося з характеристикою його предметної галузі. Так, відповідно до інтегральної компетентності вчителя основної загальноосвітньої школи, яка полягає в здатності до розв'язання складних спеціалізованих задач і практичних проблем у галузі середньої освіти без конструювання або частковим конструюванням рішень щодо організації навчально-виховного процесу в основній (базовій) середній школі, *об'єктом* вивчення та діяльності вчителя трудового навчання і технологій є процес формування особистості учня засобами таких навчальних предметів, як трудове навчання, технологія, креслення, додаткові елективні курси тощо.

Мета професійної діяльності вчителя трудового навчання і технологій полягає у формуванні в учнів життєвих компетентностей.

Відповідно до цілей професійної підготовки вчителя трудового навчання і технологій є:

- формування в студентів цілісного уявлення про процес формування особистості учня засобами предметно-перетворювальної діяльності в матеріальному виробництві; уявлень про ключові та предметні компетентності з трудового навчання та технології;

- оволодіння ними практичним досвідом із застосуванням особистісно-орієнтованого та компетентнісного підходів, з управління освітнім процесом, психологією групової динаміки тощо в процесі навчання учнів продуктивної предметно перетворювальної діяльності та партнерської взаємодії на уроках трудового навчання і в позаурочний час;

- набуття досвіду творчого здійснення навчального процесу в загальноосвітній школі взагалі та на уроках трудового навчання та технології зокрема, а також досвіду розкриття та розвитку здібностей, талантів і можливостей кожної дитини на основі партнерства між учителем, учнем і батьками, формування в учнів креативно-інноваційних здатностей;

- формування в студентів відношення до учня як до неповторної, наділеної від природи унікальними здібностями, талантами та можливостями дитини, ціннісного ставлення до трудових традицій і надбань української культури, бережного відношення до ноосфери та результатів предметно перетворювальної продуктивної діяльності тощо.

Теоретичний зміст предметної галузі мають скласти: теорія та методика особистісно-орієнтованого навчання і виховання, компетентнісного підходу та психології управління навчальним

процесом; теорія та методика формування особистості учня засобами трудового навчання, технології, креслення та додаткових профілів; теорія і практика предметно-перетворювальної діяльності.

Методами, методиками та технологіями підготовки такого вчителя є: технології особистісно-орієнтованого навчання та компетентнісного підходу; технології управління освітнім процесом і групової динаміки; технології організації продуктивної предметно-перетворювальної діяльності та партнерської взаємодії на уроках трудового навчання та в позаурочний час; методи проектування, дослідження та т. ін.

Для підготовки такого вчителя необхідно використати такі інструменти та обладнання: мультимедійні, комп'ютерні та технічні засоби навчання; педагогічні та комп'ютерні програмні засоби, системи автоматизованого проектування та технологічного обладнання в навчальному процесі; комп'ютери, столярні та токарні верстати, столярні та слюсарні верстаки, швейні машини, прилади, різноманітні технологічні прилади, кульмани тощо.

Професійна підготовка майбутнього вчителя трудового навчання і технології має бути орієнтована на здійснення навчального процесу в загальноосвітній школі з трудового навчання, технологій і креслення, а також з предметів обраної спеціалізації. Він також має бути підготовленим до професійної діяльності в ролі фахівця за однією із спеціалізацій: технічна та комп'ютерна графіка, менеджмент (наприклад, на автомобільному транспорті), художня обробка матеріалів або декоративно-ужиткове мистецтво, художнє проектування (дизайн), захист інформації та т. ін. з можливістю професійної сертифікації. Таким чином, учитель трудового навчання і технології буде підготовлений до здійснення таких видів економічної діяльності: викладання та методична діяльність у галузі загальної середньої та позашкільної освіти в основній (базовій) середній школі і закладах позашкільної освіти навчальних предметів техніко-технологічного профілю; виховна та організаційно-методична діяльність у закладах загальної середньої і позашкільної освіти в основній (базовій) середній школі та закладах позашкільної освіти за спеціалізацією "Трудове навчання і технології"; фахова діяльність за обраною спеціалізацією тощо.

Висновки. Отже, аналіз професійної діяльності сучасного вчителя трудового навчання і технологій, вчителя учнів інформаційного суспільства дає можливість стверджувати, що у зв'язку з запровадженням нової освітньої парадигми, яка забезпечує реалізацію в навчанні та вихованні дитиноцентричного й компетентнісного підходу, предметна галузь його професійної діяльності спрямована на розвиток в учнів особистісних якостей засобами предметно-перетворювальної діяльності, якими вони оволодівають під час вивчення таких предметів, як трудове навчання, технології, креслення, а також предметів обраної допрофільної підготовки.

Перспективи подальших пошуків у напрямі дослідження пов'язані з визначенням характеристики змісту професійної діяльності вчителя трудового навчання і технологій у старшій школі та з уточненням переліків його загальних і фахових компетентностей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Коберник О. М. Наукові засади теорії та методики навчання технологій : навч. посіб. / О. М. Коберник, С. М. Яцук. – Умань : ФОП Жовтий О. О., 2013. – 281 с.
2. Рашкевич Ю. М. Матеріали Національної команди експертів з реформування вищої освіти проекту ЄС “НЕС в Україні” <http://www.erasmusplus.org.ua/erasmus/ka3-pidtrymka-reform/natsionalna-komanda-ekspertiv-here/materiali-here.html>.
3. Розроблення освітніх програм. Методичні рекомендації / В. Захарченко, В. Луговий, Ю. Рашкевич, Ж. Таланова; за ред. В. Кременя. – К. : ДП НВЦ “Пріоритет”, 2014. – 120 с.
4. Стешенко В. В. Вимоги до визначення спеціальних (фахових) компетентностей вчителя трудового навчання (до складання стандарту вищої освіти за спеціальністю “014 Середня освіта”) / В. В. Стешенко, Д. Е. Кільдеров, Б. В. Стешенко // Актуальні проблеми та перспективи технологічної та професійної освіти : матер. міжнар. наук.-практ. конф. (м. Тернопіль, 23-24 вересня 2016 р.). – Тернопіль : ТНПУ імені В. Гнатюка, 2016. – С.86-88.
5. Терещук А. І. Методика організації проектної діяльності старшокласників з технологій. 10-11 класи : метод. посіб. для вчителів / А. І. Терещук, С. М. Дятленко. – К. : Літера ЛТД, 2010. – 128 с.
6. Тхоржевский Д. А. Методика трудового та професійного навчання. Ч. І. Теорія трудового навчання / Д. О. Тхоржевский. – К. : РННЦ “ДІНІТ”, 2000. – С.48-49.
7. Фармаковський В. И. Педагогика дела. Теория и практика трудового обучения в школах / В. И. Фармаковський – Одесса, 1911. – 142 с.
8. Янцур М. С. Теорія трудового навчання: навч. посіб. : курс лекцій : для студ. напряму підгот. “Технологічна освіта” / М. С. Янцур. – Рівне: РДГУ РВВ, 2010. – 395 с.

Стаття надійшла до редакції 01.09.2017